

...

1

„Gera būtų, Agatonai, jei išmintis būtų toks daiktas, kuris, kai tik prisiliečiame vienas prie kito, galėtų tekėti iš pilnesnio į tuštesnį, lygiai kaip vanduo vilnoniu siūlu iš pilnesnio indo teka į tuštesnį“, – sako antikos išminčius Sokratas Agatonui dialoge Puota. Būtina nuolat jausti išminties stygių. Išminties įgauti padeda filosofinis pokalbis, aptariant iš pirmo žvilgsnio nereikšmingus gyvenimiškus dalykus. „Juk mano išmintis menkutė ir abejotina, kaip koks sapnas, o tavo – šviesi ir puikią sėkmę lemianti“, – ironizuoja Sokratas ir skatina jos ieškoti.

Po to, – pasakoja Aristodemas, – jie pradėjo pietauti, o Sokratas vis nesirodė. Agatonas kelis kartus buvo bešokęs, bet Aristodemas jį sulaikė. Pagaliau Sokratas atsirado, užtrukęs ne taip ilgai, kaip buvo papratęs, pietums vos įpusėjęs. Agatonas, gulėjęs vienas iš krašto, jam tarė:

– Čionai, Sokratai, išsitiesk šalia manęs, kad ir aš paragaučiau tos išminties, kurios tu priebuty prisisėmei. Aišku juk, kad radai ir ją dabar turi: antraip būtum ilgiau stovėjęs.

Sokratas sėsdamasis tarė:

– Gera būtų, Agatonai, jei išmintis būtų toks daiktas, kuris kai tik prisiliečiame vienas prie kito, galėtų tekėti iš pilnesnio į tuštesnį, lygiai kaip vanduo vilnoniu siūlu iš pilnesnio indo teka į tuštesnį. Jei ir su išmintimi taip yra, labai vertinu buvimą šalia tavęs: manau, pripildysi mane puikiausios išminties. Juk mano išmintis menkutė ir abejotina, kaip koks sapnas, o tavo – šviesi ir puikią sėkmę lemianti: jaunas esi, o kaip skaisčiai ji užvakar sužibėjo, kaip suspindo, regėjo daugiau nei trys dešimtys tūkstančių graikų.

– Pašaipuolis esi, Sokratai, – tarė Agatonas. – Netrukus pakalbėsime abu – aš ir tu – apie išmintį, pasikvietę teisėju Dionisą, katras iš mudviejų išmintingesnis. O dabar stverkis pietų.

– Nori mane apžavėti, Sokratai, – pasakė Agatonas, – ir supainioti, įbrukęs man mintį, kad šitie žiūrovai tikisi iš manęs galas žino kokios gražios kalbos.

– Tikras užuomarša būčiau, Agatonai, – atsakė Sokratas, – jeigu matęs tavo drąsą ir orumą, kai išeidavai su aktoriais į sceną ir, pamatęs prieš save tokią žiūrovų minią, ketindavai pradėti paties sudėtas kalbas, nė kiek neišsigandęs, – dabar galėčiau pamanyti, kad nerimausi dėl mūsų keleto.

– Nejaugi, Sokratai, – atkirto Agatonas, – manau, kad mane teatras visai apkvaišino ir net nežinau, jog protaujančiam žmogui keli išmintingi vyrai gali įvaryti daugiau baimės negu pulkas kvailių?

– Negrąžiai pasielgčiau, Agatonai, – tarė Sokratas, – jei palaikytum tave tokiu nemokša. Ne, aš gerai žinau, kad jeigu susitiktum su žmonėmis, kuriuos laikai protingais, tai tokiais rūpintumeis daugiau negu minia. Deja, man rodos, apie mus nė kalbos negali būti: juk ir mes buvome teatre ir priklausėme tai miniai. Bet jei susitiktum su kitais, tikrai išmintingais, tai, tikriausiai, tau būtų gėda jų, jei manytum ką gėdinga padaręs. Kaip manai?

<...> iš dievų nė vienas neužsiima filosofija, ir nenori pasidaryti išmintingas, kadangi jie ir be to išmintingi; ir apskritai nė vienas išminčius nesiekia išminties. Nefilosofuoja ir nesiekia išminties nė kvailiai: čia ir glūdi kvailumo nelaimė, kad kvailys, nebūdamas nei gražus, nei tobulas, nei protingas, esti visada savim patenkintas. O kas nemano, kad jam ko stigtų, tas nė nenori to, ko jam, jo manymu, netrūksta.

– Kas gi, Diotima, – paklausiau, – ieško išminties, jei jos nemyli nei išminčiai, nei kvailiai?

– Bet tai aišku ir vaikui, – atsakė Diotima, – tie, kurių yra tų dviejų priešybių vidury; jiems priklauso ir Erotas. Juk išmintis – vienas iš gražiausių dalykų, o Erotas – meilė to, kas gražu; todėl Erotas būtinai myli išmintį, arba – jis filosofas, o filosofas stovi viduryje tarp išminčių ir kvailių.

2

*Antikos filosofas **Platonas** knygoje **Valstybė** išmintingus žmones sulygina su filosofais. Vieni, pasak Platono, myli išmintį, kiti – nuomones. Išminties mylėtojai įžvelgia kiekvieno dalyko esmę, o nuomonių mylėtojai laikosi atsitiktinų, paviršutiniškų apraiškų, mėgsta reginius, mielai klausosi gražių kalbų, grožisi spalvomis. Tačiau jie nesidomi pačiu grožiu. Protu suvokti patį grožį ar kitas abstrakčias idėjas, kurios yra regimų daiktų pirmavaizdžiai, gali tik išminčius. Todėl tik išminčiai, anot Platono, ir turi valdyti valstybę, nes jie vieni gali suprasti, ką reiškia abstrakti, nuo tikrovės nepriklausanti teisingumo idėja. Platonas aptaria ir kitas išminčiui būdingas žmogiškas savybes.*

– Tai sakysime, kad išminties mylėtojas siekia ne kurios nors vienos jos rūšies, bet apskritai išminties, ar ne?

– Tai tiesa.

– O jei žmogus bodisi mokslais, ypač kai yra dar jaunas ir nesupranta, kas naudinga, o kas – ne, nepavadinsime jo nei smalsiu, nei filosofu, lygiai kaip to, kuris bjaurisi maistu, nelaikysime nei išalkusiu, nei norinčiu valgyti: šiuo atveju jis yra ne mėgėjas pavalgyti, bet, priešingai, bodisi maistu.

– Nė kiek nesuklysime taip sakydami.

– O tą, kuris trokšta paragauti visokių mokslų, mėgsta mokytis ir šiuo atžvilgiu yra nepasotinamas, tą mes pagrįstai vadinsime filosofu.

Čia Glaukonas tarė:

– Tokių žmonių atsiras daug, be to, gana paikų. Juk tokie, man atrodo, yra reginių mėgėjai: jie džiaugiasi sužinoję ką nors nauja. Būtų kvaila prie filosofų priskirti ir tuos, kurie mėgsta pasiklausyti: jų visai netraukia tokie pokalbiai, kuriuose kas nors svarstoma, bet užtat jie bėga į visas šventes, rengiamas Dioniso garbei, nepraleisdami nei miesto, nei kaimo dionisijų, tarsi kas būtų pasamdęs juos išklausti visus chorus. Argi visus tuos žmones ir kitus, kurie siekia sužinoti ką nors panašaus ir užsiima visokiais niekais, vadinsime filosofais?

– Jokiu būdu, nebent tik panašiais į juos.

XX. – O ką tu laikai tikrais filosofais? – paklausė Glaukonas.

– Tuos, kurie trokšta įžvelgti tiesą.

– Todėl apie tuos žmones, kurie regi daugybę gražių daiktų, bet nemato grožio paties savaime ir nesugeba sekti paskui tą, kuris juos veda į jį, ir apie tuos, kurie mano daugybę teisingų poelgių, bet nepastebi paties teisingumo ir panašiais, sakysime, kad jie apie tuos dalykus turi nuomonę, bet jų nepažįsta.

– Be abejo.

– O ką sakysime apie tuos, kurie mato dalykus pačius savaime, visuomet tapačius sau? Argi jie nepakyla iki pažinimo, užuot turėję tik nuomonę?

– Be abejo, pakyla.

– Ar nesakysime, kad jie mėgsta ir myli tuos dalykus, kuriuos pažįsta, o anie – tuos, apie kuriuos turi nuomonę? Juk prisimeni, kad pastarieji, kaip sakėme, mėgsta klausytis gražių balsų, gėrėtis gražiomis spalvomis ir kitais gražiais dalykais, bet nepakenčia, kai kas nors jiems sako, jog egzistuoja ir grožis pats savaime?

– Prisimenu.

– Tad gal neapsiriksimė, jei juos pavadinsime nuomonių mylėtojais, o ne išminties mylėtojais? Ar jie labai širs ant mūsų, jei šitaip juos pavadinsime.

– Jei manim patikės – neširs: juk nedera širsti dėl teisybės.

– O tuos, kurie įžvelgia kiekvieno dalyko esmę, vadinsime išminties mylėtojais, o ne nuomonių.

– Be abejo.

<...>

Kadangi filosofai sugeba suvokti tai, kas visuomet yra tapatu sau, o kiti klaidžioja tarp daugybės nuolat kintančių dalykų ir todėl nėra filosofai, tai kurie iš jų geriau tinka būti valstybės vadovais?

– Kaip mums deramai atsakyti į šį klausimą?

– Kurie pasirodys sugebą saugoti valstybės įstatymus ir papročius, tuos ir reikia skirti valstybės sargybiniais, – pasakiau.

– Teisingai.

– Turbūt aišku, ar ką nors saugoti reikia patikėti aklam, ar turinčiam gerą regėjimą.

II. – Dėl filosofų prigimties sutarkime, kad jie aistringai siekia žinių (μαθημα), kurios bent kiek atskleistų jiems esmę (ουσια), amžiną ir nepatariantį nei atsiradimo, nei išnykimo.

– Sutinku.

– Taip pat sutikime, – tariau, – kad jie siekia aprėpti visą esmę, neišleisdami iš akių, kiek tai nuo jų priklauso, nė vienos jos dalies – nei didelės, nei mažos, nei vertingos, nei menkavertės, tai yra elgiasi panašiai kaip garbėtroškos ir įsimylėjėliai, apie kuriuos anksčiau kalbėjome.

– Ne tik natūralu, mano mielas. Kiekvienas žmogus, iš prigimties apimtas aistringo siekimo, būtinai brangina visa, kas gimininga ir artima tam, ką jis myli.

– Teisybė, – pritarė Glaukonas.

– O ar rastum ką nors artimesnio išminčiai už tiesą?

– Kaip šitai suprasti?

– Ar gali tas pats žmogus mylėti ir išmintį, ir melą?

– Jokių būdu.

– Todėl tikrai smalsaus proto žmogus nuo pat jaunumės turi atkakliai siekti tiesos.

– Be abejo.

– Bet jei visi žmogaus troškimai stipriai nukreipti į ką nors viena, mes žinome, kad tada jie tampa silpnesni visų kitų dalykų atžvilgiu – tarsi į šalį nukreipta srovė.

– Žinoma.

– Taigi, jeigu jie yra nukreipti į žinių kaupimą ir panašius dalykus, šitai, manau, teikia malonumą jo sielai, o kūno malonumų toks žmogus atsisako, jeigu jis ne dedasi, bet iš tikrųjų yra filosofas.

– Tai neišvengiama.

– Toks žmogus bus nuosaikus ir jokių būdu nesieks turtų, nes turtai ir prabanga, kuriems įsigyti dedama tiek pastangų, tinka kam nori, tik ne filosofui.

– Taip.

– Kai nori atskirti filosofą nuo nefilosofo, reikia atkreipti dėmesį dar štai į ką.

– Į ką?

– Kad neliktų nepastebėti kokie nors žemi jo polinkiai: juk smulkmeniškumas yra pikčiausias priešas sielos, kuri siekia to, kas dieviška, ir to, kas žmogiška, visumos.

– Tikra teisybė.

– Jeigu žmogus turi kilnią sielą ir mąstymu aprėpia visuminio laiko ir būties esmę, tai ar, tavo manymu, jis labai vertina žmogaus gyvenimą?

– Ne jis negali jo labai vertinti, – atsakė Glaukonas.

<...>

– Vadinasi, toks žmogus ir mirties nelaikys baisiu dalyku?

– Aišku, nelaikys.

– Todėl bailios ir niekingos prigimties žmogui tikroji filosofija, matyt, yra neprieinama.

– Atrodo, kad neprieinama.

– Na, o kuklus, negobšus, kilnios sielos žmogus, ne pagyrūnas ir ne bailys, ar gali kokius nors būdu pasidaryti nesugyvenamas ir neteisingas?

- Negali.

– Todėl, norėdamas iširti, ar siela yra filosofiška, ar ne, turėsi jau iš pat mažens žiūrėti, ar ji yra teisinga ir romi, ar nesugyvenama ir žiauri.

– Žinoma, reikės žiūrėti.

– Manau, neišleisti iš akių dar ir štai ko...

– Ko gi?

– Ar žmogus lengvai mokosi, ar sunkiai. Juk ar galima tikėtis, kad žmogus rimtai pamėgs tai, prie ko jis kamuojasi ir ką sunkiai įveikia?

– Negalima.

– O jeigu jis yra toks užmaršus, kad neįstengia išlaikyti atmintyje nieko iš to, ką išmoko, ar gali jo galva nebūti tuščia ir žinių atžvilgiu?

– Kaip galės!

– Tuščiai vargdamas, jis galų gale ims neapkęsti ir paties savęs, ir tokio užsiėmimo.

– Žinoma.

– Taigi užmaršios sielos žmogaus jokia būdu nepriskirsime prie filosofų ir ieškosime žmogaus su gera atmintimi.